

Thema

Hoe lezen we de Bijbel in onze (post)moderne tijd?

A. van der Sloot

De (post)moderne medemens heeft niks op met grote verhalen. Daarmee is hij bedrogen uitgekomen. Denk aan de val van het communisme etc. Het relativisme heeft bij veel mensen toegeslagen: wat is waarheid? Ook wij kerkmensen zijn geïnfecteerd door het (post)moderne denken. Misschien wel meer dan we zelf weten of willen toegeven. Wat voor effect heeft dat op ons omgaan met de Bijbel? Lezen wij daardoor de Bijbel anders dan onze gelovige ouders?

Anders lezen?

Als kind groeide ik op in een gereformeerd (vrijgemaakt) milieu waarin vastgehouden werd aan de grote wonderverhalen die in de Bijbel staan, zoals de schepping van hemel en aarde in zes dagen, het verblijf van Jona in de vis, het spreken van de ezelin van Bileam, Jezus' geboorte uit een maagd. Maar herkennen wij ons daarin nog als daaraan wordt vastgehouden? Of vinden wij eigenlijk dat de Bijbel vandaag *anders gelezen* zou moeten worden? Met meer nadruk op wat de Bijbel ons persoonlijk te zeggen heeft dan op het geloven in al die wonderverhalen? Heus, niemand nemen wij het kwalijk als hij die wonderen voor zichzelf gelooft. Maar om dit nu aan anderen dwingend op te leggen? Dat werkt toch drempelverhogend voor de (post)moderne medemens om de bijbelse boodschap aan te nemen? In de Bijbel gaat het toch niet om de werkelijkheid van de wonderen, maar om de werkelijkheid van Gods scheppend en bevrijdend handelen daarin? De Bijbel is toch een heilsboek en geen geschiedenisboek? Zeker, voor het kruis en de opstanding van Jezus maken we een uitzondering. Maar dat is logisch, want in de Bijbel gaat het om het heil dat we door Jezus' kruis en opstanding krijgen!

Herkenning?

Misschien herkent u deze gedachtegang bij uzelf. Er is nog iets wat de val van de 'grote verhalen' met zich mee heeft gebracht. De steun die de verhalen beloofden, werd de (post)moderne mens uit handen geslagen. Hij werd daardoor ook op zichzelf teruggeworpen. Voor de een is dit nu de waarheid en voor de ander dat. In elk geval is het niet (langer) meer een stelsel van waarheden, dat je los van wat jezelf ervaart, meedraagt. Beseffen we dat wel als we spreken over 'de leer van de verlossing die alhier in de christelijke kerk geleerd wordt'? Het geeft de (post)moderne mens het gevoel dat we van de Bijbel een leerboek maken, terwijl voor hem die '*kathedraal van het zeker weten*' (zo Boele Ytsma) ingestort is. Voor hem is de waarheid pas waarheid als ze ook door hemzelf ervaren wordt. Anders gezegd, zo Ytsma in zijn boek *Van de kaart*: 'Het koninkrijk van God is niets als het niet door mij hier en nu kan worden ingekleurd.'

Herkent u dit bij uzelf? En bespeur jij bij jezelf soms ook een zekere weerzin tegen de leer van de kerk onder de catechismuspreek? Denk je dan: zou er niet eens wat minder nadruk gelegd kunnen worden op *de christelijke leer* en wat meer nadruk op de betekenis die de Bijbel voor mij *persoonlijk* heeft?

Iets te ver?

Het gaat u te ver als ‘vrijzinnige’ denkers als prof. dr. Kuitert en dr. Hendrikse ronduit zeggen: *Er is geen werkelijkheid waarnaar de tekst verwijst, want God bestaat niet.* Maar u vindt wel dat ze een punt hebben als ze zeggen dat geen mens precies weet welke werkelijkheid achter de tekstwoorden ligt! Het gaat u vast ook iets te ver om te zeggen: *Alles wat van boven gezegd wordt, komt van beneden!* Maar als u medemensen op vakantie ontmoet die in een gesprek met u het ondergaan van een prachtige natuurervaring (bijv. een berglandschap) uitbeelden met de woorden: ‘God, wat mooi!’, dan bent u daarvan wel onder de indruk. Zij geven dan toch maar uiting aan hun ervaring van God! Al zeggen ze dan niet dat God er is, God doet hun wel wat. En welke gedachte komt bij u op als gedoopte kerkleden kiezen voor de volwassendoop, omdat zij vinden dat daarin zo prachtig wordt uitgebeeld wat zij van God in hun bekering ervaren: de afsterving van hun oude leven en de opstanding van hun nieuwe leven? Wellicht kunt u het zich goed voorstellen, dat voor hen dieoop van veel grotere waarde is dan de kinderdoop, die zij (net als u!), toen ze nog kinderen waren, zonder de ervaring van hun bekering, als teken en zegel van Gods belofte hebben ontvangen.

Wat zegt de Bijbel zelf over het lezen van de Bijbel?

Sterk is vandaag de doorwerking van het (post)moderne denken. En wij christenen zijn vaak veel meer kind van onze tijd dan we willen weten. Voor veel mensen, ook kerkmensen, in onze (post)moderne samenleving speelt *de ervaring en beleving* bij het lezen van de Bijbel een grote rol. Voor menigeen reden om de Bijbel *anders te lezen*. Daarbij vat ik de kritische kernvragen van het *anders lezen* van de Bijbel zo samen:

1. *De Bijbel is toch een heilsboek en geen geschiedenisboek?*
2. *Het is toch belangrijk dat de lezer door de bijbeltekst persoonlijk wordt geraakt?*
3. *De Bijbel is toch geen leerboek maar een heilsboek?*

Door vragenderwijs op deze kernvragen in te gaan, wil ik proberen helder te maken wat *de Bijbel zelf* over het lezen van de Bijbel zegt. Maar ik begin met de vraag naar het doel van de Bijbel.

Het doel van de Bijbel

Een sleuteltekst over wat de Bijbel zegt over het lezen van de Bijbel, is Johannes 5:39. Jezus zegt daarin dat de Schriften van Hem getuigen. Met de Schriften bedoelt Hij de boeken van het Oude Testament. Het Nieuwe Testament was toen nog niet geschreven. Maar ook daarvan kan gezegd worden dat het van Hem getuigt. In Hebréeën 1:1 lezen we namelijk dat God tot ons gesproken heeft *in de Zoon*, nadat Hij in het verleden tot de voorouders gesproken had *in de profeten*. De hele Bijbel is één doorlopend profetisch getuigenis over Christus (Hebreeuws: Messias). Jezus wijst in zijn afscheidswoord zijn discipelen daarop: ‘Alles wat over Mij in de wet van Mozes en de profeten en de psalmen staat moet vervuld worden’ (Luc. 24:45v.). Uit de Bijbel kunnen we Christus Jezus leren kennen. En hoe belangrijk dit is, zegt Jezus zelf: ‘Wie Mij kent en de Vader die Mij gezonden heeft, heeft eeuwig leven’ (Joh. 17:3). Het doel van de Bijbel is dat ‘u gelooft dat Jezus de Christus (de Messias) is, de Zoon van God, en opdat u door te geloven leeft door zijn naam’ (Joh. 20:31b).

Conclusie: *Terecht wordt er vandaag met nadruk op gewezen dat de Bijbel ons is gegeven als een heilsboek. De Bijbel zelf laat ons weten dat de Bijbel dé goede boodschap (= evangelie) voor de mensen is.*

In de eerste kernvraag wordt een tegenstelling gemaakt tussen de Bijbel als heilsboek en de Bijbel als geschiedenisboek. Is dat juist?

Wat betekent ‘het evangelie van Jezus Christus’ eigenlijk? Het antwoord is: de levensgeschiedenis van Jezus Christus. Deze levensgeschiedenis van Jezus is voor ons tegelijk de heilsboodschap. Want Jezus’ geboorte, werken, sterven en opstanding, zoals die in de vier evangeliën staan opgetekend, komen ons ten goede: Eén voor allen! Maar zo is het met heel de Bijbel. Daarin staan de grote wonderdaden van God beschreven. Deze heeft Hij tot heil van zijn volk gedaan. Want zoals aan *het heil* (vergeving, vernieuwing, eeuwig leven) dat God ons door Jezus geeft, *de werkelijkheid* van Jezus’ geboorte, leven, kruis, opstanding en hemelvaart ten grondslag ligt, zo spreekt de Bijbel ook over *de werkelijkheid* van Gods schepping van hemel en aarde in zes dagen, de bewaring van mens en dier in de ark van Noach, en Jezus’ hemelvaart op een wolk enz. Wij mogen de werkelijkheid van Gods heilsdaden die in het Oude en Nieuwe Testament staan opgetekend, niet laten vervluchten, omdat voor ons het deel krijgen aan Gods heil zo belangrijk is! De Bijbel is de openbaring van God zoals Hij die van Zichzelf in de werkelijkheid van onze geschiedenis heeft gegeven.

Conclusie: *Het is onjuist om een tegenstelling te maken tussen de Bijbel als heilsboek en de Bijbel als geschiedenisboek van Gods wonderdaden. Het aandacht vragen voor het deel krijgen aan Gods heil is van groot belang, maar dit mag en kan niet ten koste gaan van de werkelijkheid van de verwerving van Gods heil.*

In de tweede kernvraag wordt gezegd dat het heel belangrijk is dat de lezer persoonlijk geraakt wordt door de Bijbel. Is dat zo?

Door de Bijbel ‘heilsboek’ te noemen, krijgen we meteen oog voor het grote belang van *de toe-eigening van het heil*. Want hoe belangrijk ook, het is niet voldoende dat je gelooft (*zeker weten*, zegt zd. 7 HC) dat de wereld in zes dagen is geschapen, dat Mozes het volk Israël eens door de Rode Zee heeft geleid, en dat Jezus eens is gestorven en opgestaan en naar de hemel is opgevaren. Vroeger noemde men dit wel het historische geloof. Van het grootste belang is dat je ook gelooft (*vast vertrouwen*, zegt zd. 7 HC) dat God jouw Schepper en jouw God en Vader is, en dat Christus Jezus, Gods Zoon, tot jouw eeuwig heil is gestorven en opgestaan.

Het belang van de toe-eigening werpt licht op het persoonlijk geraakt zijn door een bijbeltekst. Een bijbeltekst kan je ontroeren, blij maken en nog zoveel meer andere emoties bij je oproepen. En dat alles heeft zeker betekenis, maar dan wel als het rust in het vaste vertrouwen waarmee Gods beloftewoorden worden aanvaard. Wat dat laatste is, dat laat Luther heel mooi zien. Van de woorden uit Jesaja 9:6: ‘Een Kind is “ons” geboren, een Zoon is “ons” gegeven’ zegt hij: ‘Is Hij ons gegeven, zo moet Hij de onze zijn!’ Zo moeten wij Christus *aannemen* (= *toe-eigenen*) door een waar geloof. Op dat vaste geloofsvertrouwen dienen de emoties die het lezen van de Bijbel bij ons oproept, gestoeld te zijn.

Conclusie: *Het persoonlijk geraakt zijn door de Bijbel is zeker van belang, tenminste als het rust in een gelovig aanvaarden van Gods belovend spreken. Want niet het geraakt zijn door de Bijbel, maar het geloof in Christus is ‘voorwaarde’ om aan Gods heil deel te krijgen.¹*

De kern: Christus is gegeven tot Borg en Voorbeeld

Om de Bijbel goed te begrijpen, is het belangrijk te weten dat de Bijbel van Christus getuigt. Christus is ons aan de ene kant tot Voorbeeld gegeven, zoals de apostel Petrus zegt: 'Dat is uw roeping: ook Christus heeft geleden, om uwentwil, en u daarmee een voorbeeld gegeven. Treed dus in de voetsporen van Hem die geen enkele zonde beging en over wiens lippen geen leugen kwam' (1 Petr. 2: 21-22). Maar, zo beklemtoont Luther, dat is het 'minste' van het evangelie. Het 'voornaamste' van het evangelie is dat wij Christus eerst als Borg en Middelaar door het geloof aannemen. Voordat we Hem tot Voorbeeld aannemen, dienen we Hem te erkennen als onze Borg, die ons door God is gegeven tot betaling van onze zonden. Luther noemt dit 'de grote ruil' tussen Christus en ons. Als hij het hierover heeft, raakt hij vol vuur: *Daarop mag u vertrouwen alsof u het zelf hebt gedaan. Ja, alsof u die Christus was. Wanneer u Christus zo aanvaardt, als een gave die u ten eigendom is gegeven en daaraan niet twijfelt, zo bent u een christen. Dit geloof in Christus verlost u van de zonden, dood en hel en maakt dat u alle dingen overwint.*

Dat is de kern van de Bijbel: Jezus Christus die ons als Borg en Middelaar is gegeven. Van Jezus zei de engel bij zijn komst op aarde: 'Hij zal zijn volk van hun zonden verlossen' (Mat. 1:21). Hoe? Door *alle gerechtigheid te vervullen* (Mat. 3:15), door Gods geboden te volbrengen (Mat. 5:17) en door de straf te dragen die wij verdiend hadden. Jezus is onze Rechtvaardigmaker. Bovendien heeft Hij door zijn volbrachte werk de Geest van geloof en wedergeboorte voor zijn volk verdiend. Johannes de Doper zegt van Hem: 'Ik doop jullie met water ten teken van jullie nieuwe leven, maar ... Hij zal jullie dopen met de heilige Geest en met vuur' (Mat. 3:11). Jezus beschikt ook over de Geest van geloof en vernieuwing, die onze harde harten verandert. Hij is ook onze Heiligmaker en Rustbrenger. Hij is de Here die de Geest is (2 Kor. 3:17). Als je Hem niet (er)kent als je Borg en Middelaar, dan heeft dat grote gevolgen voor het lezen en begrijpen van de Bijbel.

In de derde kernvraag wordt een tegenstelling gemaakt tussen de Bijbel als heilsboek en de Bijbel als leer- en wetboek? Is dat juist?

Als je Christus' borgtocht niet erkent, maak je als vanzelf van Christus een tweede Mozes. Je vat dan gemakkelijk de Bijbel op als Wet, als Thora, waarin *rabbi* Jezus de *wetgever* Mozes overtreft in wijsheid, maar ook in strengheid. Denk aan de Bergrede, waar Jezus zegt: 'Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is!' (Mat. 5:48). Stel dat je Jezus alleen uit deze 'strengere' bergredewoorden kent, zou je dan bij Hem schuilen? Zullen de 'geringe' zondaren ('de kleinen', die gebukt gaan onder hun zonden) bij deze Jezus hulp zoeken? En de 'hoogmoedige zondaren' ('de trotsen') zullen die daardoor niet gestijfd worden in hun opvatting dat God het men hen goed getroffen heeft? Maar gelukkig, Jezus is geen tweede Mozes. Onomwonden lezen we dit in Johannes 1:17: 'De wet is door Mozes gegeven, maar goedheid en waarheid zijn met Jezus Christus gekomen.' De plus van het Nieuwe Verbond bestaat in de komst van de *Borg en Middelaar* Jezus Christus. Mozes, hoewel wetgever, was een zondaar. Ook hij had Gods Zoon nodig die voor zijn zonden betaalde. Jezus is méér dan Mozes.

Destijds heeft Mozes aan het volk Israël in de Tien Geboden de wet van het 'verbond van de Wet' (= het paradijsverbond) voorgehouden. Daarmee dwong hij het volk om hun zaligheid te zoeken in een *ander* verbond: in 'het verbond van de genade' dat *door het geloof* in de Middelaar Christus bestaat!² In de voetsporen van de profeten heeft ook Jezus, als hoogste Profeet, in de Bergrede laten zien dat de Wet de volmaakte liefdesdienst van ons hart vraagt.

Maar omdat Hij onze Borg en Middelaar is, behoren zijn geboden en verboden allereerst bij zijn *weldaden*. Vandaar dat Hij ze ons ook op vriendelijke wijze leert. Hij zegt wel wat door ons gedaan en gelaten moet worden, en wat kwaaddoeners en goeddoeners zal overkomen. Maar zo zacht leert Hij, dat Hij meer lokt dan gebiedt. Hij *begint* zijn Bergrede met de woorden: *Zalig zijn de armen*. Ook de apostelen *beginnen* hun brieven meestal met het wijzen op Gods heil: 'Ik dank God dat u deel hebt aan het evangelie en dat God het goede werk, dat Hij in Christus in u begonnen is, tot een goed eind zal brengen.' Om dan hun brieven te eindigen met oproepen als: 'Ik vermaan u, ik bid u, ik smee u' (zie de brief aan de Filippenzen).

Bovenstaande laat verder zien dat we de Bijbel geen recht doen als we de Bijbel *uitsluitend* opvatten als een heilsboek. In de Bijbel, ook in het onderwijs van Jezus zelf, zoals in de Bergrede, vinden we naast evangelie ook wet. *De Bijbel is Wet én Evangelie!* Ook voor de nieuwtestamentische kerk is de Wet geen afgesloten hoofdstuk. De invloedrijke twintigste-eeuwse theoloog Karl Barth heeft daar te weinig oog voor gehad. Als hij de bekende drieslag van de Catechismus 'ellende, verlossing en dankbaarheid' uitlegt, dan beschrijft hij de 'ellendekennis door de Wet' als kennis van ons vroegere leven, voordat we Christus Jezus leerden kennen. Een misverstaan van de Catechismus. Dit leerboek van de kerk biedt geen levensbeschrijving van *de bekeerde christenmens*, maar geeft een uiteenzetting van *de christelijke leer*, die bestaat uit Wet en Evangelie. Barth wilde van deze volgorde niet langer weten. Hij sprak over Evangelie en Wet. Het evangelie plaatste hij voorop. Dat klinkt evangelisch, maar is het niet. De wet heeft dan geen functie meer in het ons ontdekken aan onze aanwezige zondenood. Als hoorders kunnen we dan al snel gaan denken dat we de genade van Christus (en de prediking waarin Christus ons wordt aangeboden!) niet meer nodig hebben. Dat leidt niet alleen tot lege kerken, maar ook tot *een leven onder de Wet!* Dat laatste was zeker niet de bedoeling van Barth, maar zijn opvatting leidt er wel toe.

Conclusie: *De Bijbel getuigt van Christus. Dat is evangelie! De Bijbel is heilsboek. Maar het is onjuist een tegenstelling te maken tussen de Bijbel als leer- en wetboek en de Bijbel als heilsboek. De Bijbel omvat namelijk zowel Wet als Evangelie. Ook de Wet is nog steeds van belang om aan Gods heil deel te krijgen. De kerk spreekt in navolging van de Bijbel (zie: Tit. 2:1) daarom in de Catechismus terecht over de gezonde 'leer van onze verlossing' die uit drie stukken bestaat: kennis van onze ellende, kennis van onze verlossing en kennis van onze dankbaarheid.*

Samenvatting

Leven in een (post)modern leefklimaat betekent dat we als christenen beïnvloed worden door het (post)moderne denken. Ook wij staan als vanzelf sceptisch tegenover grote (wonder)verhalen. Het is belangrijk bij het lezen van de Bijbel daarvan doordrongen te zijn. We zullen ons tegen de negatieve effecten van het (post)moderne gedachtegoed moeten wapenen. Ook hiervan geldt dat we het moeten onderwerpen aan de gehoorzaamheid van Christus (vgl. 2 Kor. 10:5). Tegelijk dienen we de positieve effecten ervan ook niet over het hoofd te zien. Het (post)moderne denken stimuleert ons om steeds bij het lezen van de Bijbel ons nadrukkelijk af te vragen: *wat is het eigenlijke doel van de Bijbel? En wat zegt de bijbelse boodschap mij persoonlijk?* Het 'helpt' ons om geen halt te houden bij het historische geloof. Het 'dringt' er bij ons op aan om ons toe te leggen op dat geloof dat de in de Bijbel aangeboden Christus ook daadwerkelijk aanneemt! Wel dienen we, omdat Christus Jezus de inhoud van de Bijbel is, ervoor op te passen dat we geen valse dilemma's maken zoals: de Bijbel is een heilsboek en dus geen geschiedenisboek of leerboek. De Bijbel is en

blijft Gods Woord, waarin van kft tot kft Christus Jezus naar ons toekomt: die in *de verhaalde wonderdaden* van Zich doet spreken en in *de hemelse leer*, in Wet en Evangelie, van Zich doet horen. Moeten we vandaag de Bijbel *anders lezen*? Ook vandaag, net als vroeger, gaat het erom dat we bij het bijbellezen Christus als Borg en Voorbeeld door een waar geloof aannemen! Jezus heeft dit zelf al gezegd in Johannes 6:29: 'Dit moet u voor God doen: geloven in Hem die Hij gezonden heeft.'³

Noten:

- ¹ Het geloof mag niet worden toegeschreven aan de vrije wil van de mens. Het is het werk van de Heilige Geest die het geloof in de harten van uitverkorenen werkt (zie Ef. 2:8, de mens is 'dood' in zonden; Fil. 1:29; Hand. 13:48). De verwerving van Gods genade en de uitdeling ervan liggen veilig in Christus' hand. Op Christus' onverdiende genade zijn we helemaal aangewezen.
- ² De begrippen 'verbond van de wet' en 'verbond van de genade' worden ook genoemd in het *Voorwoord* van de Statenvertaling op het Nieuwe Testament. Samengevat komen ze hierop neer:
 - a. *In het verbond van de wet* is het verkrijgen van het eeuwige leven verbonden aan het volbrengen van de eis van de paradijswet (zie Lev. 18:5 en Gal. 3:12: 'Wie doet wat de wet voorschrijft, zal leven.' En Galaten 3:10: 'Vervloekt is een ieder die zich niet houdt aan alles wat geschreven staat in het boek der wet, om dat te doen').
 - b. *In het verbond van de genade* wordt aan zondaren het eeuwige leven beloofd onder voorwaarde dat zij oprecht geloven in Christus (zie Joh. 3:16: 'Alzo lief heeft God wereld gehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon gezonden heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft niet verloren zou gaan, maar eeuwig leven zou hebben').
- ³ In Luc. 10:38-42 wordt Maria in tegenstelling tot Marta door Jezus geprezen. Maria had namelijk oor voor het evangelie. Dat de goede werken, die vrucht van het geloof zijn, niet uitblijven, laat Mat. 26:6-13 wel zien. Daar prijst Jezus Maria, die Hem gezalfd heeft met het oog op zijn naderende dood en begrafenis!